

## **Palamuse seltsimaja**

Tiina Kivits

Ajavahemikku 1880–1900 võib pidada seltside asutamise algetapiks.

1900. aasta alguseks tegutses Palamuse kihelkonnas 5 seltsi: 3 tulekahju korral vastastikuse abi andmise seltsi, asutatud Kuremaal 1891, Roelas 1894, Kaareperes 1895 ja 2 põllumeeste seltsi – Kuremaa ja Palamuse.

Positiivseks pöördeks Palamuse kihelkonna kultuuri- ja seltsielus sai Kuremaa tuletõrje seltsi asutamine.

1900. aasta Postimehe 149. numbris teatatakse: „Enam kui sada inimest kirjutasid nimed põhjuskirjale alla“.

23. juulil toimus Kuremaa vallamajas tuletõrjeseltsi esimene koosolek, kus valiti seltsile juhatus. Peale praktiliste ülesannetega tegelemise seadis selts eesmärgiks just vaimse kultuuri vallas tegutsemise. Selts korraldas näitusmüüke, tähistas seltsi aastapäevi, kus esialgu esinesid külaliskollektiivid Tartust (Taara seltsi sega- ja meeskoor) ja Maarja-Magdaleena muusikaorkester.

1904. aastast pärineb esmakordne teade Palamuse oma rahva poolt korraldatud näitemängust: „Lihavõtte teisel pühäl pandi kohaliku Tuletõrje Seltsi poolt Punase Risti Seltsi heaks näitemängu ja tantsu õhtu toime. Ette kanti uus näitemäng „Muinasjutt““. (*Uudised nr 36, 1904*)

Seltsielu soikumise nimetatud ajavahemikul põhjustas revolutsioonile järgnenud reaktsiooni mõju, mis otseselt puudutas Palamuse kihelkonda ja sellest tingituna toimus mõningane enesesse sulgumine ja tagasitõmbumine ühiskondlikust sfäärist. Samuti seltsi liikmete maailmavaatelistel erinevustel esile kerkimine ja sellest tingituna nii Kuremaa põllumeeste seltsi liikmeskonna vähenemine ja Kuremaa tuletõrje seltsi liikmeskonna rahulolematust seltsi juhtkonnaga.

Murranguliseks Palamuse seltside tegevuses kujunes 1909. aasta.

Olukorda Kuremaa tuletõrje seltsis iseloomustab Rahva Päevalehes 1909. aastal ilmunud artikkel: „... Niisamuti näeb ka kohaline Tuletõrje Selts viimasel ajal surmamärki otsa ees kandma – ta kannatab jonnitõbe auahne juhtide isemeelse tujude all ...“.

Palamuse tuletõrjeseltsil oli 15. märtsil 1909. aastal peakoosolek, kus senine juht A. Martin loobus ametist ja tema asemele valiti Mõisamaa kooliõpetaja M. Uus. Kuremaa tuletõrje seltsi juhtkonna ja liikmete vahelise tüli põhjuseks oli seltsimaja ehitamise küsimus. Ehituse algatajaks oli perekond Drawneek. 30. märtsi 1909. aasta koosolekul võeti päevakorda seltsimaja ehitamise küsimus. Kuna keegi seltsimaja ehitamise vastu ei olnud, siis moodustati 16-liikmeline komitee, kes koos seltsi eestseisusega organisatoorseid töid alustas. Seltsi liikmed töötasid üksmeelselt tööle hakata. Seepeale pidas uus esimees sütitava kõne maja ehitamise kasuks. Kõnelejale pisteti pihku sedel, kus neiu Aurora Drawneek teatas, et tema kingib seltsimaja ehitamise heaks 25 rubla. Sellele järgnesid teisedki annetused. Seltsimaja esialgseks maksumuseks arvestati 13000 rubla, millest üsna suure osa moodustasid vabatahtlikud annetused. Ehitamisele olid enam kaasa aidanud Christof ja Anna Drawneek. 1910. aastal olid tuletõrjeseltsi peamised jõupingutused suunatud ehitustegevusele.

Kuremaa põllumeeste seltsi peakoosolekul 7. veebruaril 1910. aastal konstateeriti: „Varem kurdeti ikka, et Palamuse rahvas on tuim, unine, ei võta seltsielust osa, aga see ei ole mitte

õige, selleks tunnistust annab ka see, et seltsi liikmete arv aasta jooksul 10 pealt 70 peale on tõusnud.“

Tuletõrjeseltsi esimehe poeg Mart Uus on meenutanud: „Ehitusmaterjaliks ostime Laiuse kroonumõisa puust aidad ja karjalauda, sest mõis tükeldati ja anti väiketaludena rahvale välja. Muidugi tuli osta uusi palke juurde. Materjale vedasime talgude korras kokku. Mina vedasin isa kahe hobusega mitu päeva palgimaterjali Laiuselt ja laudu Lahaverest. Rahvas võttis hoolsalt osa. Paljud teisedki hobusepidajad vedasid mitmeid päevi palke tasuta. Kellel hobust polnud, see aitas ehitamisel kaasa.“

Seltsimaja sai igati ajakohane ja ruumikas. Kahekordne puidust hoone oli maaseltsimajadest suurim. Saalis oli 304 istekohta. Suurtest akendest paistis sisse rohkesti valgust. Saalis oli neli piirituselampi, igaüks 50 küünla jõuga. Taheti isegi elektrivalgust sisse seada, aga kalli hinna tõttu jäeti see plaan katki. Maja ainsaks puuduseks toodi saali halb akustika.

Seltsimaja kõrval asus tuletõrje pritsimaja, mille tornist anti teada tulekahjudest signaalpasuna puhumisega. Peale torni valmimist pandi sinna valvur, kelle ülesandeks oligi ümbruse jälgimine ja pasuna puhumine. Esimene valvur oli üle tee elav Jaan Pärtelpoeg.

Kuremaa tuletõrje seltsi seltsimaja avamine toimus 12. detsembril 1910. aastal. Maja õnnistas sisse kirikuõpetaja August Westren-Doll. Seltsi esimees Mart Uus tegi lühikese tagasivaate seltsi tegevusele. Varem oli selts sunnitud pidusid ja koosolekuid pidama kõrtsi saalis, mille all tegevus olevat palju kannatanud. Järgnesid õnnesoovid ja pidusöök ilma alkohoolsete jookideta, mida peeti eriti kiiduväärseks. Õhtul peeti uues seltsimajas pidu. Laulsid sega- ja meeskoorid, kanti ette näidend „Jäme särk“.

1910. aastal hakkas Palamusel seoses seltsimaja avamisega tegutsema lisaks tuletõrjeseltsi segakoorile ja puhkpilliorkestrile ka alaline näiteseltskond. Näitelava dekoratsioonid ja näitlejate riietus saadi tasuta Drawneekide riidevärvimistöökojast. Samuti telliti Drawneeki kulu ja kirjadega 1909. aastal ka puhkpilliorkestri jaoks Peterburist Zimmermanni tehast komplekt puhkpille. Tuletõrjeselts vajab ju orkestrit, sest paraadidel ja peoõhtutel ei oleks olnud väga sünnis lõõtspilli kräuksutada, arvas seltsi tegelane Bertha Uus.

Seltsi puhkpilliorkester tegutses 1910. aastast. Esimene avalik mäng toimus Palamuse surnuaiapühal. Orkestri esimene juht oli Varbevere küla kaupmees Peeter Mey.

„...Pilku mineva aastase seltsi tegevuse pääle heites, peab tunnistama, et pidude toimepanek seltsi pääülesanne näib olevat, kuna tulekustutamise omale alles teise paiga omandab. Seda tõendab ka juba see, et mineva aasta jooksul ühtegi liikmete harjutust ära ei peetud, ei ole ka kustutusriistad endiselt korras. Laulu ja näiteseltskond on mõnede õõrumiste tõttu killustatud. Kursuste ja kõnede pidamist seltsi põhjuskiri ei luba, kuid sellegi poolest peaks katsuma neist takistustest üle saada, sest ka Palamuse rahvale oleks midagi sisukamat pakkuda kui tantsukursused, mis praegu täiehooga käivad.“ (*Meie Aastasada nr 11, 8. 02. 1912. a*)

1912. aasta 6. veebruari Postimehe andmetel toimus seltsimajas peale tantsukursuste muudki. Postimees kirjutab: „Kuremaa Tuletõrjajate Seltsimajas on iga neljapäeval 9. veebr. hakates kuni juuni kuu lõpuni, üleüldise ajaloo õhtud, kus kohalik õpetaja A. W. Doll ajalooost seletust annab. Sisseminek kõigile maksuta. Algus punkt kell 6 õhtul. Rohket osavõttu soovib Kuremaa Tuletõrjajate seltsi eestseisus.“

Ajalooliste kõnede õhtutel oli kuulajaid paarisaja ringis, mis oli maaoludes haruldane.

29. jaanuaril 1912 toimus Kuremaa tuletõrje seltsi peakoosolek. Ettekandest selgus, et 1911. aastal oli seltsimajas toimunud 21 pidu. Seltsi kassasse oli sisse tulnud 3572 rubla ja 6 kopikat, välja oli läinud 3431 rubla ja 89 kopikat.

Seltsi 1914. aasta peakoosolekul esitatud aruandest selgus, et 1913. aastal peetud pidudest saadi puhaskasu 760 rubla. Seltsimaja värvimine läks maksma üle 500 rubla. 1914. aastani said seltsimajas esinejad ühe priipileti peole, mida nad võisid edasi anda. Koosolekul otsustati priipiletite andmine lõpetada ja aastas korraldada paar pidu, mis kõigile seltsi liikmetele ja esinejate omastele on tasuta.

Kuremaa vallanõukogu otsustas 5. märtsil 1915. aastal kaheksa poolt- ja viie vastuhäälega kinkida Kuremaa tuletõrje seltsile maja all oleva krundi põliseks kasutamiseks.

„Sõja ajal ja peale selle oli tuletõrjajate seltsi elu koguni korrast ära. Seltsimaja oli lihtsalt salakõrts ja veel hullemaks muutunud. Tuletõrjajatel puudus kodukord, ei käidud enam harjutustel, ega osatud marssidagi. Seltsimaja on seest- ja väljastpoolt lagunemas. Uuelt eestseisuselt oodatakse ja loodetakse kõigi nende nähtuste parandamist. Selleks uuele eestseisusele jõudu ja õnne, et kaoksid kõik uued toorused ja koledused, mis viimasel ajal Palamusel ette on tulnud.“ (*Postimees nr. 9, 30. jaan. 1924.a*)

Sõja lõpp tõi aga jälle elevust seltside tegevusse ja juba 1924. aastal oli Kuremaa tuletõrje seltsis tegevliikmeid 109.

Seltsi ilma alkoholita einelaud anti esimehe August Tasso korraldusele. Otsustati, et einelaud peab iga päev lahti olema, et ka teekäijatel koht oleks, kuhu sisse minna jalgu puhkama. Alati pidid tee ja supisteid saada olema. Tasuks selle eest sai einelauapidaja nii einelaua kui ka riidehoidmise tulu.

Lugemislauale otsustati muretseda päevalehed ja paremad ajakirjad.

Peosaali üüriks teistelt seltsidelt määrati 20 % peo üldisest sissetulekust.

Uuel eestseisusel oli kavatsus seltsimajas ennesõjaaegne kord luua, kui kõne- ja vaidlusõhtuid ning ettelugemisi korraldati.

Lisaks puhkpilliorkestrile oli ühingul ka arvukas muusikakoor ja näitetrupp, mistõttu võeti osa ka kultuurilisest ja rahvahariduslikust tööst.

Palamuse lauluseltsile otsustati anda peo pidamiseks tasuta saali kord aastas, sest nemad olid tuletõrjeühingu pidudel alati lauludega esinenud.

Seltsid vaevlesid majanduslikus kitsikuses. Peoõhtute korraldamisel tuli Tartu maavalitsusele tasuda nn lõbustusmaksu 18% ulatuses peo sissetulekust. Samas nõudis Kuremaa tuletõrje selts teistelt seltsidelt ruumide kasutamise eest üüri.

1928. aastal kutsuti kokku koosolek, kus tuli arutusele seltsimaja ruumide kasutamise küsimus. Olukorra teravnemine viis selleni, et 1932. aastal tehti seltskonnategelaste koosolekul ettepanek, nagu kirjutab *Postimees* „loobuda Kuremaa Tuletõrje Seltsile kaasaaitamisest.“

Kriisi ilminguid võis täheldada veel 1937. aastani. Aastakümne lõpus toimus ühistegevuse uus tõus kuni 1941. aasta suveni, kui seltsimaja hävis sõjatules.